

ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ ПРАВОВИХ ПОСЛУГ

М.В. ПУШКАР, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та господарського права,
Національний університет біоресурсів та природокористування України,
E-mail: Pushkarmv@ukr.net

Анотація. Умови ринкової економіки визначають попит і пропозицію на безліч послуг, з'являється потреба в їх своєрідного ринку. Одним з інститутів цивільного права є договори з надання послуг. Це надзвичайно важлива група договірних зобов'язань, до яких належать перевезення, транспортне експедирування, доручення, страхування, комісія, туристичне обслуговування, зберігання, інформаційні послуги, позика, кредит, банківський рахунок, управління майном, оплатне надання інших послуг тощо. Однак, незважаючи на відображення в Цивільному кодексі України особливостей регулювання зобов'язальних правовідносин, предметом яких виступають послуги, виявляється недостатність і теоретичної і практичної бази договірного регулювання відносин, що складаються з приводу надання правових послуг. Численні зміни в законодавстві України: Цивільний процесуальний кодекс України викладений в новій редакції, зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» створюють актуальність дослідження теми роботи. Можливість укласти договір, який має чітко визначену і закріплену в законодавстві конструкцію створює попит на таку конструкцію, оскільки встановлені в договорі умови є важливими для виконання сторонами.

Ключові слова: договір про надання послуг, договір про надання правових послуг, договір про правову допомогу, представник, адвокат, захисник

Актуальність.

Умови ринкової економіки визначають попит і пропозицію на безліч послуг, з'являється потреба в їх своєрідного ринку. Численні зміни в законодавстві України: Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України викладені в новій редакції, зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» створюють актуальність дослідження теми робо-

ти (Світличний, 2019: 103). Одним з інститутів цивільного права є договори з надання послуг. Однак, незважаючи на відображення в Цивільному кодексі України особливостей регулювання зобов'язальних правовідносин, предметом яких виступають послуги, виявляється недостатність і теоретичної і практичної бази договірного регулювання відносин, що складаються з приводу надання правових послуг.

Договір про надання правової допомоги (правової послуги) є різновидом

договорів про надання послуг, а тому на нього поширюються загальні положення Глави 63 ЦК України «Послуги. Загальні положення» (ст. ст. 901–907 ЦК України). Дослідження договорів про надання правових послуг доцільно проводити через призму договорів про надання послуг, різновидом яких вони є, а отже шляхом співставлення частини з цілим та виокремлення тих особливостей, які притаманні саме для договорів про надання правової допомоги (правової послуги). Так, договори про надання послуг, залежно від правового регулювання, поділяються на три групи, серед яких в науці цивільного права традиційно розрізняють: договори, які передбачені ЦК України (договори перевезення, договір зберігання, договір страхування тощо); договори, які передбачені іншими нормативно-правовими актами (договір морського буксирования, регулюється ст. 222 Кодексу торговельного мореплавства України) та, відповідно, договори, які хоч і не передбачені чинним законодавством, однак поширені в договірній практиці учасників цивільних правовідносин (Веретельник, 2011).

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Положення Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та наукові дослідження А. Довгерта, Н. Кузнецової, Р. Майданіка, Н. Саніахетової, О. Світличного, М. Суєвало-ва, Є. Харитонова та інших.

Результати.

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбаче-

но укладення між адвокатом та клієнтом договору про надання правової допомоги. Договір про правову допомогу – угода, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатська асоціація) зобов'язується захищати, представляти чи надавати інші види правової допомоги іншій стороні (клієнту) на умовах та в порядку, визначених угодою, і клієнт зобов'язується оплатити правову допомогу та фактичні витрати, необхідні для виконання договору.

Угода про надання правової допомоги передбачена розділом IV Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Проте, більш детальну регламентацію досліджуваного договору проведено у Правилах адвокатської етики, що затверджені 3'їздом адвокатів України 09.06.2017 р., із змінами затвердженими 3'їздом адвокатів України 15.02.2019 р.

Договір про правову допомогу може бути укладений клієнтом або на користь клієнта іншою особою, яка діє в його інтересах. Якщо договір про правову допомогу укладений на користь клієнта іншою особою, яка діє в його інтересах, адвокат зобов'язаний отримати підтвердження згоди клієнта на надання йому адвоката професійної правової (юридичної) допомоги лише у разі, якщо цього вимагає закон.

Укладачі Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства під юридичною допомогою розуміють безоплатну правозахисну діяльність адвоката. Оплатні стосунки адвоката і клієнта в даному документі визначаються як послуги («Загальний кодекс правил для адвокатів...», 1988).

У юридичній літературі неодноразово вказувалось на неприпустимість підміни поняття «правова допомога» терміном «правові послуги». В. Каль-

ний та С. Логінова тлумачать перше поняття як «конституційну функцію адвокатури», на відміну від послуг – категорії з галузі цивільного права (Кальний, 2008; Логінова, 2007).

На відміну від вказаної позиції існує думка, що правова допомога, що надається адвокатами, є послугою. У свою чергу, п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність визначає», що адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката.

Що ж до терміну, «правничий» – тут взагалі не має виникати жодних питань. Заміна терміну «правова допомога» на «правнича допомога» обумовлена стандартами української мови, які визначають, що прикметник, застосовуваний для позначення відповідного виду допомоги, походить від іменника, що позначає саму професію особи, яка надає таку допомогу. Іменником для позначення особи, яка надає послуги у сфері права (у юридичній сфері), є слово «правник». Отже, саме особи, що належать до правничої професії, надають професійну правничу допомогу. Більш того, терміни правовий – правничий – правний – юридичний є родо-видовими синонімами (Єрмаков).

Характеризуючи правовідносини щодо надання юридичної допомоги, перш за все, потрібно встановити їхню правову природу, зокрема вони є правовідносинами публічного чи приватного права.

Взагалі, поділ галузей права на галузі публічного (*jus publicus*) і приватного (*jus privatum*) було започатковано ще в давні часи римськими юристами. З того часу він лежить в основі наукової, законодавчої та практичної оцінки правових явищ. В Україні на практиці ця класифікація не засто-

совувалась. Однак, після проведення ряду адміністративних реформ це питання знову стало актуальним.

У ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлений перелік видів юридичної допомоги, яка надається адвокатами. Зокрема передбачено, що адвокати дають консультації та роз'яснення з юридичних питань, усні і письмові довідки щодо законодавства; складають заяви, скарги та інші документи правового характеру; посвідчують копії документів у справах, які вони ведуть; здійснюють представництво в суді, інших державних органах, перед громадянами та юридичними особами; подають юридичну допомогу підприємствам, установам, організаціям; здійснюють правове забезпечення підприємницької та зовнішньоекономічної діяльності громадян і юридичних осіб, виконують свої обов'язки відповідно до кримінально-процесуального законодавства у процесі дізнання та попереднього слідства. Також Законом передбачено, що адвокат може здійснювати й інші види адвокатської діяльності, передбачені законодавством.

Юридична допомога спрямована на досягнення певного немайнового результату, що само по собі є благом, і має споживчу вартість. Таким немайновим результатом, відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», є захист прав, свобод та представлення законних інтересів громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, тощо.

Аналізуючи ст. 59 Конституції України справедливо вказувати на те, що діяльність адвоката спрямована не на захист прав осіб, а лише на сприяння здійснення особою права захищати свої права від порушень та протиправ-

них посягань. Тому об'єктом юридичної допомоги є діяльність суб'єкта її надання, спрямована сприяти реалізації, охороні і захисту прав та інтересів особи. На підставі наведеного напрошується висновок, що об'єктом правовідносин щодо надання юридичної допомоги є правова послуга.

Відповідно до ст. 1 Цивільного кодексу України, цивільними правовідносинами є майнові відносини, що засновані на вільному волевиявленні, юридичній рівності та майновій самостійності їх суб'єктів.

Щодо вільного волевиявлення як необхідної ознаки цивільно-правового методу, то варто сказати, що договірні правовідносини щодо надання правових послуг виникають на підставі договору – юридичного факту. Припускається, що сторони договору самостійно визначають зміст відносин між собою. Це положення називається свободою волевиявлень. Свобода волевиявлень учасників договірних правовідносин щодо надання правової допомоги проявляється в здатності особи і у наявності у неї (наданої їй правом) можливості, укладаючи договір, самостійно формувати і проявляти свою волю до виникнення вказаних правовідносин. Сторонам надана також широка можливість вибору між декількома варіантами поведінки в межах, встановлених законом. Наявність вільного волевиявлення суб'єктів до вступу у правовідносини дає підстави говорити про диспозитивність таких правовідносин.

Щодо юридичної рівності як характеристики цивільно-правового методу, то мова може йти тільки щодо протиставлення її підпорядкуванню, тому що в більш широкому значенні цього слова рівність в значенні справжньої рівноправності є одним з провідних принципів всього права.

Адвокат і його клієнт, перебуваючи у правовідносинах з приводу надання правової допомоги, є вільними, не підпорядкованими один одному суб'єктами. Взагалі, адвокатська діяльність вважається вільною професією. Адвокат не є підпорядкованим ні суду, ні іншим державним органам, ні, навіть, адвокатському об'єднанню членом якого він є. Слід сказати, що немає підстав говорити про якусь юридичну нерівність чи залежність клієнта перед адвокатом. Щодо рівності підстав відповідальності сторін договірних правовідносин з приводу надання правової допомоги, то слід сказати, що за порушення правил адвокатської етики до адвоката може бути застосовано дисциплінарну відповідальність (Радутний, 2019).

Законодавство, що регулює адвокатську діяльність, не забороняє застосовувати цивільно-правову відповідальність до порушників договірних зобов'язань щодо надання правової допомоги. Законодавство також не містить ні пільг, ні дискримінаційних норм для адвоката чи клієнта щодо підстав виникнення цивільно-правової відповідальності.

Договірні правовідносини з приводу надання юридичної допомоги є майновими і такими, що засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників та спрямовані на реалізацію приватних інтересів, а, отже, є цивільними правовідносинами. Оскільки об'єктом цих правовідносин є правова послуга, то вони є цивільно-правовими правовідносинами з приводу надання правових послуг.

У договорі про надання правової допомоги можуть бути визначені види передбачуваних фактичних витрат, пов'язаних з виконанням доручення

(оплата роботи фахівців, чії висновки запитуються адвокатом, транспортні витрати, оплата друкарських, копіювальних та інших технічних робіт, перекладу та нотаріального посвідчення документів, телефонних розмов, тощо), порядок їх погашення (авансування, оплата по факту в певний строк, інше) та може бути визначений їх обсяг.

Клієнт та/або особа, яка уклала договір в інтересах клієнта, має право розірвати договір з адвокатом в односторонньому порядку на умовах, передбачених договором. При цьому, клієнт та/або особа, яка уклала договір в інтересах клієнта, зобов'язаний сплатити адвокату (адвокатському бюро, адвокатському об'єднанню) гонорар за всю роботу, що була виконана (надані послуги) чи підготовлено до виконання, а також компенсувати усі витрати за цим договором.

Важливе значення щодо вирішення питання про компенсацію витрат на правову допомогу відіграє й правозастосовна практика судів. Зокрема, такими рішеннями є:

- постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17.10.2018 р. – витрати на правову допомогу стягуються не лише за участь у судовому засіданні при розгляді справи, а й у разі вчинення інших дій поза судовим засіданням, безпосередньо пов'язаних із наданням правової допомоги у конкретній справі;
- додаткова постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 24.01.2019 р. – при визначенні суми відшкодування суд має виходити з критерію реальності адвокатських витрат (встановлення їхньої дійсності та необхідності), а

також критерію розумності їхнього розміру, виходячи з конкретних обставин справи та фінансового стану обох сторін;

- додаткова постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 06.03.2019 р. – визначаючи розмір суми, що підлягає сплаті в порядку компенсації гонорару адвоката іншою стороною, суди мають виходити з встановленого у самому договорі розміру та/або порядку обчислення таких витрат;
- постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 18.12.2018 р. – зменшення витрат на правову допомогу можливе лише у разі наявності клопотання сторони про їх зменшення внаслідок не співмірності.

Все це вказує на важливе значення витрат на правову допомогу, які не тільки визначають сутність професійної діяльності адвоката, але є й однією із основних гарантій забезпечення права особи на професійну правову допомогу. Незважаючи на суттєве оновлення процесуального законодавства щодо витрат на правову допомогу, воно не позбавлене й недоліків, що певним чином ускладнює можливість їх належної компенсації.

Характеризуючи договір про надання юридичної допомоги як юридичний факт, необхідно, перш за все, сказати, що це цивільно-правовий договір, оскільки є основою для виникнення цивільних прав та обов'язків. Тож договір про надання правової допомоги є різновидом договорів про надання правових послуг і йому притаманні ознаки цивільних договорів.

Якщо адвокат виступає в ролі посередника між клієнтами, він повинен з кожним із них узгоджувати рішен-

ня, що приймаються, і забезпечувати належну інформованість кожного з них про всі обставини і міркування, що є необхідними для прийняття виважених рішень по суті доручення. Адвокат повинен припинити свої дії як посередника та розірвати відповідні договори з кожним із клієнтів, якщо цього вимагає хоча б один з клієнтів, яких він одночасно представляє, або якщо виникають обставини, за яких дотримання умов стає неможливим. Якщо дії адвоката як посередника між клієнтами не досягли бажаного клієнтами результату, він не може надалі представляти інтереси жодного із клієнтів з питань, пов'язаних із предметом посередництва.

Висновки і перспективи.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що під договором про надання правової допомоги (правової послуги) слід розуміти договір за яким одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони клієнта (або його представника) надати правову допомогу, шляхом надання правових послуг, передбачених договором, а клієнт зобов'язується оплатити виконавцеві надані правові послуги, якщо інше не встановлено договором або не передбачено законодавством. Договір про надання правової допомоги (правової послуги) є двостороннім, оскільки права та обов'язки виникають як у виконавця, так і у клієнта (або його представника).

Так, основним обов'язком виконавця є якісне надання передбачених договором правових послуг, при цьому виконавець має право на винагороду за надання правових послуг. Клієнт (або його представник),

в свою чергу, в разі оплатності договору, зобов'язаний оплатити виконавцеві обумовлену плату за надання правової допомоги (правової послуги) та має право на отримання правових послуг, передбачених договором.

Істотними умовами договору про надання правової допомоги (правової послуги) є умова про предмет, яким є правова допомога, яка виражається у наданні однієї або кількох правових послуг, чітко визначених договором та, в разі оплатності договору, умова про ціну, яка іменується як гонорар (винагорода). Сторонами договору є виконавець та клієнт (або його представник), правовий статус яких залежить від оплатності договору про надання правової допомоги (правової послуги).

Список використаних джерел

1. Світличний О.П. Судова реформа в Україні та її вплив на охорону прав інтелектуальної власності. Право. Людина. Довкілля: науково-практичний журнал. 2019. 10(1). С. 102–107.
2. Веретельник Л.К. Проблема систематизації договорів у цивільному праві. Форум права. 2011. № 1. С. 180–189.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 02.05.2020 р.).
4. Правила адвокатської етики, затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/3ae9all5a40b9a5bc04f_file.pdf. (дата звернення: 20.05.2020 р.).
5. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі у жовтні 1988 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 18.05.2020 р.).

6. Кальний В. Проблеми реформування адвокатури в Україні. Право України. 2008. № 7. С. 42.
7. Логінова С. Якою бути адвокатурі в Україні. Право України. 2007. № 8. С. 48.
8. Єрмаков М.В. Правова допомога, або професійна правнича? URL: https://protocol.ua/ua/pravova_dopomoga_abo_profesiyna_pravnych (дата звернення: 24.05.2020 р.).
9. Радутний О.Е. Юридична освіта та сфера надання правових послуг в контексті штучного інтелекту. Інформація і право. 2019. № 2(29). С. 40–54.
5. Zahalnyi kodeks pravyl dlia advokativ krain Yevropeiskoho Spivtovarystva, pryniatyi delehatsiieiu dvanadtsiaty krain-uchasnyts na plenarnomu zasidanni u Strasburzi u zhovtni 1988 [General Code of Conduct for Advocates of the European Communities, adopted by a delegation of twelve Member States at its plenary session in Strasbourg in October 1988]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua> (accessed: 18.05.2020) (in Ukrainian).

References

1. Svitlychnyi, O.P. (2019). Sudova reforma v Ukraini ta yii vplyv na okhoronu prav intelektualnoi vlasnosti. Pravo. Liudyna. Dovkillia: naukovo-praktychnyi zhurnal [Judicial reform in Ukraine and its impact on the protection of intellectual property rights. Law. Human. Environment: scientific and practical journal], 10(1): 102–107 (in Ukrainian).
2. Veretelnik, L.K. (2011). Problema systematyzatsii dohovoriv u tsyvilnomu pravi. Forum prava [The problem of systematization of contracts in civil law. Law Forum], 1: 180–189 (in Ukrainian).
3. Pro advokaturu ta advokatsku diialnist [About advocacy]: Zakon Ukrainy 05.07.2012 № 5076-VI. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (accessed: 02.05.2020) (in Ukrainian).
4. Pravyla advokatskoi etyky, zatverdzhenni zvitno-vybornym z'izdom advokativ Ukrainy [Rules of lawyer's ethics, approved by the reporting and election congress of lawyers of Ukraine] 09.06.2017. Available at: http://unba.org.ua/assets/uploads/3ae9all5a40b9a5bc04f_file.pdf. (accessed: 20.05.2020) (in Ukrainian).
6. Kalnyi, V. (2008). Problemy reformuvannya advokatury v Ukraini. Pravo Ukrainy [Problems of advocacy reform in Ukraine. Law of Ukraine], 7: 42.
7. Lohinova, S. (2007). Yakoiu buty advokatury v Ukraini. Pravo Ukrainy [What kind of advocacy in Ukraine. Law of Ukraine], 8: 48 (in Ukrainian).
8. Yermakov, M.V. Pravova dopomoha, abo profesiina pravnycha? [Legal aid, or professional legal?]. Available at: https://protocol.ua/ua/pravova_dopomoga_abo_profesiyna_pravnych (accessed: 24.05.2020) (in Ukrainian).
9. Radutnyi, O.E. (2019). Yurydychna osvita ta sfera nadannia pravovykh poslug v konteksti shtuchnoho intelektu. Informatsiia i pravo [Legal education and the field of legal services in the context of artificial intelligence. Information and law], 2(29): 40–54 (in Ukrainian).

M.V. Pushkar (2020). CONTRACT ON PROVISION OF LEGAL SERVICES.

Law. Human. Environment, 11(2):90-97. <https://doi.org/10.31548/law2020.02.011>.

Summary. Conditions of a market economy determine the supply and demand for many services, there is a need for their own market. One of the institutions of civil law is service contracts. This is an extremely important group of contractual obligations, which include transportation,

freight forwarding, power of attorney, insurance, commission, travel services, storage, information services, loan, credit, bank account, property management, payment for other services, etc. However, despite the reflection in the Civil Code of Ukraine of the peculiarities of the regulation of obligatory legal relations, the subject of which are services, there is a lack of theoretical and practical basis of contractual regulation of relations concerning the provision of legal services. Numerous changes in the legislation of Ukraine: The Civil Procedure Code of Ukraine is set out in a new wording, amendments to the Law of Ukraine «On Advocacy» create the relevance of the study of the topic of work. The ability to enter into a contract that has a clearly defined and enshrined in law structure creates a demand for such a structure, as the conditions set out in the contract are important for the parties.

Key words: *service agreement, legal services agreement, legal aid agreement, representative, lawyer, defense counsel*
